

## КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. ОРГАНІЗАЦІЯ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

ЧАПЛИНСЬКИЙ К.О.,

кандидат юридичних наук, доцент  
(Дніпропетровський державний  
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

### ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблемних питань зняття інформації з каналів зв'язку. Розглянуто поняття та сутність зняття інформації з каналів зв'язку як засобу тактичного забезпечення досудового розслідування.

**Ключові слова:** зняття інформації з каналів зв'язку, тактика, тактичне забезпечення.

Статья посвящена рассмотрению актуальных проблемных вопросов снятия информации с каналов связи. Рассматриваются понятие и сущность снятия информации с каналов связи как инструмента тактического обеспечения досудебного расследования.

**Ключевые слова:** снятие информации с каналов связи, тактика, тактическое обеспечение.

This article is devoted to consideration of actual problem questions of removal of the information from communication channels. The author have considered the concept and essence of removal of the information from communication channels as a tool of tactical supply of pretrial investigation.

**Keywords:** removal of the information from communication channels, tactics, tactical supply.

В умовах зростання злочинності, зрощування її з державним апаратом, зміцнення зв'язку між ними такі чинники, як підвищення технічної оснащеності злочинців, використання сучасного радіозв'язку, застосування новітньої вогнепальної зброї, безумовно, ускладнюють і без того непросту діяльність правоохоронних органів, і насамперед органів внутрішніх справ, зі своєчасного і якісного розкриття та розслідування злочинів. Злочинці не можуть обійтися без надійної організаційно-технічної бази, що робить їх менш вразливими для правоохоронних органів, більш мобільними в одержанні необхідної для злочинної діяльності інформації. Зважаючи на це, діяльність органів внутрішніх справ за усіма напрямками має бути адекватною характеру сучасної злочинної діяльності, яка не має обмежень у матеріальному забезпеченні, використанні найсучаснішої техніки та озброєння. Провідна роль належить широкому застосуванню сучасних досягнень науково-технічного прогресу у слідчій діяльності. Таким чином, характер сучасної злочинності, потреби слідчої практики і розробки науковців у своїй сукупності створили об'єктивні передумови для законодавчого закріплення нових засобів тактичного забезпечення досудового розслідування, визначення порядку обмеження конституційних прав громадян. До одного з таких засобів можна віднести зняття інформації з каналів зв'язку, що спрямоване на отримання інформації з матеріальних джерел.

Зняття інформації з каналів зв'язку було практично впроваджено спочатку в оперативно-розшукову, а пізніше і в кримінально-процесуальну діяльність. Дослідження слідчої практики дозволяє дійти висновків, що організаційно-тактичне забезпечення зняття інформації з каналів зв'язку потребує удосконалення. На цю обставину вказують 76 % опитаних працівників слідчих та оперативних підрозділів. Це визначається наявністю недосконалих правових норм, великою кількістю законодавчих прогалин, відсутністю чітких і вичерпних роз'яснень організації і технології зняття інформації з каналів зв'язку, що стримує більш широке застосування даної слідчої дії у правоохоронній практиці.

Окрім того, проведене Д.Б. Сергєєвою опитування слідчих ОВС показало, що лише 8 % респондентів проводили зняття інформації з каналів зв'язку, лише 18,5 % опитаних ознайомлені зі змістом практичних рекомендацій щодо процедури проведення даної слідчої дії, 86 % опитаних вважають необхідною розробку методичних рекомендацій та забезпечення ними слідчих. На деякі питання щодо зняття інформації з каналів зв'язку не змогли дати відповіді від 2 % до 42 % опитуваних [1, с. 32]. Така ситуація свідчить про низький рівень поінформованості



слідчих щодо можливостей даної слідчої дії.

Вагомий внесок у розробку організаційно-тактичних основ зняття інформації з каналів зв'язку зробили відомі вчені-криміналісти і процесуалісти, зокрема, О.Я. Баєв, Р.С. Белкін, В.І. Галаган, Ю.В. Гаврилін, Є.А. Доля, Є.С. Дубоносова, Є.Д. Лук'янчиков, М.А. Погорельський, Д.Б. Сергєєва, С.М. Стахівський, В.М. Тertiшник, А.Є. Чететін, О.О. Чувільов, В.Ю. Шепітько, С.А. Шейфер, В.В. Шимановський, В.М. Юрін, Л.Г. Юріна та інші вчені. Розробки науковців мають важливе значення, оскільки були спрямовані на обґрунтування необхідності надання органам дізнання та слідства права на прослуховування і запис телефонних переговорів як слідчої дії, дослідження оперативно-розшукового та процесуального аспектів зняття інформації з каналів зв'язку. Однак детального висвітлення потребують питання поняття, сутності та місця зняття інформації з каналів зв'язку в системі слідчих дій.

Отже, метою цієї статті є висвітлення поняття та сутності зняття інформації з каналів зв'язку як засобу тактичного забезпечення досудового розслідування.

На сьогодні прослуховування і електронне спостереження за каналами зв'язку закріплено в законах багатьох країн світу, в тому числі й України, не випадково. Даний спосіб одержання інформації став доступним в технічному відношенні. Звідси не можна ставити органи внутрішніх справ в нерівні умови стосовно злочинців і простих громадян – для них відкрито продаються всілякі підслуховуючі пристрої. Введення в Кримінально-процесуальний кодекс України даної слідчої дії повинно покласти край дискусії про правову природу прослуховування: чи є воно слідчою дією або може бути тільки оперативно-розшуковим заходом. Закріплення в законі допустимості обмеження конституційних прав громадян під час прослуховування телефонів та здійснення акустичного контролю змінило якісний зміст таких заходів. Із заходів «поза закону» вони стали спеціальними заходами забезпечення правопорядку. Однак у науковій літературі вчені виказують неоднозначне ставлення до такого способу одержання інформації про злочин.

Так, деякі вчені займають позицію про неприйнятність застосування зняття інформації з каналів зв'язку як слідчої дії в кримінальному судочинстві [2, с. 173-175; 3, с. 45-46].

До останнього часу зняття інформації з каналів зв'язку активно використовувалося тільки як оперативно-розшуковий захід, умови і порядок проведення якого закріплено в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». О.Ю. Шумилов визначає прослуховування телефонних переговорів як одну з передбачених Законом оперативно-розшукових дій, яка полягає в конспіративному слуховому контролі телефонних переговорів і, як правило, їх фіксації за допомогою звукозаписуючих технічних засобів з метою виявлення даних про злочинну діяльність особи, що перевіряється, встановлення її зв'язків і отримання іншої інформації, котра сприяє вирішенню завдань оперативно-розшукової діяльності [4, с. 42].

Інша група вчених визнає вказаний захід як самостійну слідчу дію. Так, С.М. Стахівський відносить зняття інформації з каналів зв'язку до невербальної слідчої дії, що проводиться для документування інформації, якою обмінюються підозрюваний з іншими особами за допомогою технічних засобів зв'язку [5, с. 39].

Таку думку підтримує і В.М. Тertiшник, зазначаючи, що ця слідча дія може бути проведена на будь-яких стадіях кримінального процесу, у тому числі й до порушення кримінальної справи. Результати її проведення можуть мати значення доказів у справі, якщо вони відповідають вимогам належності до справи, допустимості та достовірності [6, с. 294].

Інші вчені зазначають, що сутність даної слідчої дії повинна полягати не в прослуховуванні слідчим, особою, що проводить дізнання (тим більше судом), телефонних переговорів, а в контролі і фіксації за їх рішенням за допомогою записуючих технічних пристроїв змісту даних переговорів, створенню можливості для використання зафіксованих при цьому відомостей, що мають значення для справи, у процесі доказування у кримінальних справах [7, с. 12-13].

На думку Ю.В. Гавриліна і Д.Б. Сергєєвої, цей метод одержання інформації про злочин як слідча дія має низку переваг, зокрема:

- використання у кримінальному процесі даних, отриманих оперативним шляхом, представляє собою певні труднощі при оцінці їх допустимості, що пояснюється нерозголошенням відомостей про організацію і тактику проведення оперативно-розшукового заходу;
- укріплюються гарантії прав і законних інтересів громадян, бо проведення слідчої дії допустимо лише за наявності юридичних і фактичних підстав, а порядок її проведення і проце-



суальне оформлення суворо регламентовані кримінально-процесуальним законом;

- слідчі дії проводяться у порушених кримінальних справах, коли слідчий, як правило, володіє достатнім об'ємом доказів для прийняття обґрунтованого рішення про їх провадження, що дозволяє більш кваліфіковано вирішувати питання про застосування даної слідчої дії в розслідуванні [1, с. 20; 8, с. 101].

Усі вищеперелічені обставини законодавець визнав достатньою підставою для введення в Кримінально-процесуальний кодекс нової слідчої дії, яка отримала назву «зняття інформації з каналів зв'язку». Окрім того, опитування працівників слідчих підрозділів дозволяє встановити, що 78 % виступають за розширення кола слідчих дій і відносять до них зняття інформації з каналів зв'язку, 20 % вважають його типовим оперативно-розшуковим заходом..

Питання про сутність зняття інформації з каналів зв'язку також вирішується неоднозначно.

Так, одна група вчених (В.М. Тертишник, Л.М. Лобойко, Є.І. Макаренко) зняття інформації з каналів зв'язку визначає як самостійну слідчу дію, яка проводиться тільки за рішенням голови апеляційного суду чи його заступника і полягає в технічному документуванні розмов та іншої інформації, що передається технічними каналами зв'язку [6, с. 293; 9, с. 183].

У цьому визначенні автори вказують, що сутність слідчої дії полягає у технічному документуванні розмов та іншої інформації.

На думку іншої групи вчених (С.В. Маліков, О.Г. Філіппов, Д.Н. Балашов, Н.М. Балашов, А.Ю. Головін, І.В. Тішугіна), зняття інформації з каналів зв'язку проводиться з метою прослуховування і запису переговорів, шляхом використання засобів комунікації, а також огляду і прослуховування отриманих при цьому фонограм [10, с. 313; 11, с. 216-223; 12, с. 175].

У даному разі, на погляд авторів, сутність слідчої дії полягає в прослуховуванні запису переговорів.

М.Є. Щеглов вказує, що сутність даної слідчої дії полягає у конспіративному отриманні від учасників процесу інформації, яка являє собою інтерес для слідства [13, с. 74-78].

Аналізуючи наведені визначення, можна дійти висновку, що зазначені автори вбачають сутність даної слідчої дії у контролі, що здійснюється шляхом прослуховування, фіксації і запису переговорів, що ведуться за допомогою телефонного чи інших видів зв'язку.

Можна погодитися з думкою Є.Д. Лук'янчикова стосовно того, що даний захід полягає в конспіративному слуховому контролі за допомогою технічних засобів і спрямований на отримання у встановленому порядку інформації із телефонних переговорів або інших односторонніх повідомлень, що передаються мережами телефонних станцій, електронного, поштового зв'язку й радіоканалами та, зазвичай, її фіксації в місцях виявлення [14, с. 229].

Отже, узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що зняття інформації з каналів зв'язку – це самостійна слідча дія, яка полягає у здійсненні у встановленому законом порядку конспіративної фіксації розмов та іншої інформації, що передається каналами зв'язку, шляхом звукозапису та іншими засобами в місцях їх виявлення з метою одержання фактичних даних про вчинений злочин та інші обставини, що мають значення для кримінальної справи.

Аналіз слідчої практики, дозволяє зробити висновок, що до загальних завдань зняття інформації з каналів зв'язку можна віднести:

- отримання фактичних даних, що мають значення для кримінальної справи;
- фіксація злочинної діяльності конкретних осіб;
- відслідковування певної інформації, що має значення для справи;
- запис отриманої інформації, огляд та її прослуховування;
- встановлення осіб, які вчинили злочин;
- встановлення вини і ролі кожного учасника у вчиненні злочину;
- отримання даних, що характеризують особу злочинця;
- отримання інформації про організацію протидії досудовому розслідуванню та ін.

Зняття інформації з каналів зв'язку здійснюється в тих випадках, коли є достатні дані вважати, що в інформації, якою обмінюються підозрюваний чи обвинувачений з іншими особами, можуть міститись відомості, які мають значення для встановлення обставин, котрі підлягають доказуванню, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо.

На думку Д.Н. Балашова, Н.М. Балашова та С.В. Малікова, фактичними підставами цієї слідчої дії можуть бути:

- наявність відомостей про протиправну діяльність та причетних до неї осіб;



- наявність достатніх підстав вважати, що під час запису переговорів певної особи можуть бути отримані відомості, які мають значення для справи;

- наявність інформації щодо намагань розшукуваних осіб зв'язатися зі співучасниками злочинів, родичами та близькими або погроз стосовно потерпілих і свідків [10, с. 316].

Слід враховувати, що зняття інформації з каналів зв'язку не тільки обмежує права і свободи громадян, але також є досить складною слідчою дією, на провадження якої витрачаються значні матеріальні та інші ресурси. У зв'язку з цим достатньою підставою слід вважати таку сукупність інформації, фактичних даних, яка дозволяє слідчому дійти висновку про імовірність того, що в розмовах конкретної особи, яка має відношення до злочинної діяльності, буде зафіксована інформація про злочин [1, с. 66].

Ю.В. Гаврилін і Є.С. Дубоносов розглядають фактичну підставу як об'єктивну безпосередню причину проведення слідчої дії, яка містить сукупність відомостей, доказів, що дозволяють припустити, що під час запису переговорів конкретної особи можуть бути отримані відомості, що мають значення для справи [15, с. 26].

При цьому будь-які фактичні дані, які можна розглядати підставою для проведення зняття інформації з каналів зв'язку, можуть міститися в показаннях підозрюваних, обвинувачених, свідків, потерпілих, протоколах різних слідчих дій.

На думку В.М. Тертишника і С.М. Стахівського, до інформації, яка може бути зафіксована із застосуванням даної слідчої дії, належить лише інформація, яка передається технічними каналами зв'язку – за допомогою телефону, мобільних засобів телефонного, електронного чи радіозв'язку, комп'ютерної мережі зв'язку, включаючи засоби Інтернету: комп'ютерна телефонія (IP-phone, e-mail), комп'ютерний пейджер (листування методом ICQ – обмін короткими текстовими повідомленнями в режимі реального часу шляхом набору тексту на клавіатурі комп'ютера) та ін. [5, с. 40; 6, с. 294; 8, с. 102].

Зважаючи на це, розповсюдженість таких засобів комунікації й обумовила закріплення в чинному КПК України норми про зняття інформації з каналів зв'язку.

Отже, об'єктом дослідження даної слідчої дії виступає інформація, якою обмінюються технічними каналами зв'язку обвинувачені, підозрювані, підсудні між собою чи з іншими особами, а також інформація, якою обмінюються таким способом будь-які особи з обвинуваченими, підозрюваними чи підсудними.

Розмови людей віч-на-віч не можуть прослуховуватися в порядку проведення даної слідчої дії і не є об'єктом дослідження. Подібні розмови у виняткових випадках можуть бути зафіксовані лише в порядку проведення на законних підставах такого оперативного-розшукового заходу, як візуальне спостереження і технічне документування в громадських місцях. На думку В.М. Тертишника, таке документування можливе лише в громадських місцях і ніде більше (недопустимо і категорично забороняється будь-кому встановлювати диктофони чи так звані «жучки» під диваном чи в іншому місці житлового чи службового приміщення) і тільки суб'єктами, уповноваженими на здійснення оперативного-розшукової діяльності [16, с. 335].

Зняття інформації з каналів зв'язку (юридична підстава) проводиться тільки за рішенням голови апеляційного суду чи його заступника.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що до основних процесуальних умов зняття інформації з каналів зв'язку можна віднести такі:

- зняття інформації проводиться за порушеною кримінальною справою;
- наявність фактичних і юридичних підстав проведення слідчої дії;
- винесення вмотивованої постанови суддею;
- обмежений строк контролю та запису;
- обмежений контингент осіб, розмови яких можуть прослуховуватися;
- огляд та прослуховування фонограм проводиться у присутності понятих, а за необхідності і спеціаліста;
- залучення фонограми до справи в повному обсязі;
- дотримання прав та законних інтересів громадян;
- при відсутності фактичних підстав слідча дія зупиняється негайно.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такий висновок. Зняття інформації з каналів зв'язку є важливим засобом отримання мовної інформації – фонограми із записом переговорів





підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, що містить відомості про обставини злочину, які мають значення для справи, і може здійснюватися в режимі слідчої дії або оперативно-розшукового заходу. Результати застосування даного засобу можуть використовуватися як докази у кримінальній справі. Введення до КПК даного засобу формування судових доказів є першим кроком на шляху інтеграції слідчих дій і оперативно-розшукових заходів [14, с. 246]. Сучасні засоби протидії злочинності й потреби практики дають підстави сподіватися на подальший розвиток цього процесу і появу в недалекому майбутньому нових засобів формування судових доказів, пов'язаних із спостереженням, моделюванням, контрольними перевірками тощо.

**Список використаної літератури:**

1. Сергеева Д.Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2008.
2. Корнуков В.М. Конституционные основы положения личности в уголовном судопроизводстве. – Саратов, 1987.
3. Баев М.О., Баев О.Я. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (Научно-практический анализ основных достижений и проблем). – СПб., 2003.
4. Шумилов А.Ю. Новый оперативно-розыскной закон России: Учеб.-практ. пособие. – М., 2000.
5. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: Наук.-практ. посібник. – К., 2009.
6. Тертишник В.М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: Монограф. – Дніпропетровськ, 2009.
7. Доля Е.А. Прослушивание телефонных и иных переговоров: следственное ли это действие // Советская юстиция. – 1992. – № 19-20. – С. 12-13.
8. Гаврилин Ю.В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах: Учеб. пособие. – М., 2004.
9. Макаренко Є.І., Тертишник В.М., Лобойко Л.М. та ін. Дізнання в міліції та в митних органах: Навч. посібник. – Дніпропетровськ, 2003.
10. Балашов Д.Н., Балашов Н.М., Маликов С.В. Криминалістика: Учебник. – М., 2005.
11. Филиппов А.Г. Криминалістика: Учеб. для работников уголовного розыска / Под ред. проф. А.Г. Филиппова и доц. А.А. Кузнецова. – Омск, 1993.
12. Гаврилин Ю.В., Головин А.Ю., Тишутина И.В. Криминалістика в понятиях и терминах: Учеб. пособие / Под ред. А.Ю. Головина. – М., 2006.
13. Щеглов М.Е. Правовой, тактико-оперативный, психологический аспекты прослушивания телефонных и иных переговоров // Теория и практика криминалистики и судебной экспертизы: Сб. науч. ст. / Под ред. проф. В.В. Козлова. – Саратов, 1998.
14. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: Монографія. – К., 2005.
15. Гаврилин Ю.В., Дубоносев Е.С. Использование контроля и записи телефонных и иных переговоров в раскрытии и расследовании преступлений: Учеб. пособие. – М., 2003.
16. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі України: Дис. ... д-ра юрид. наук. – Дніпропетровськ, 2010.

Надійшла до редакції 30.05.2011

**АНДРІЙ Д. М.**, аспірант  
(Львівський національний університет  
імені Івана Франка)

УДК 343.985/611/7

**ВСТАНОВЛЕННЯ ВЗАЄМОЗ'ЯЗКУ МІЖ ФАКТАМИ ЗНИКНЕННЯ  
АБО ВБИВСТВА ПОТЕРПІЛОГО ТА ЗАВОЛОДІННЯ  
ПРАВОМ ВЛАСНОСТІ НА ЖИТЛО**

Висвітлено актуальні проблеми встановлення взаємозв'язку між фактами зникнення або вбивства потерпілого та заволодіння правом власності на житло.

**Ключові слова:** зникнення потерпілого, вбивство потерпілого, право власності на житло, насильницька смерть.

Освещаются актуальные проблемы установления взаимосвязи между фактами исчезновения или убийства потерпевшего и завладения правом собственности на жилье.

